

Billedtekster

s. 78 Tegning av hvordan Verkstedhallen skulle utformes til mønstringen *Kulturen lever!* (1983). De hvite lerretene som henger i taket, var store malerier av kunstnergruppen Lambretta (som også hadde scenografien på *Kalevala* (1984) og *Smia* (1986)). Tegning av arkitekt Yngve Derlick

s. 80 Vikateatret rett før rivning i 1986. Bilde fra Byhistorisk Samling ved Oslo Museum. Eier: Oslo Museum. Foto: Henrik Ørsted

s. 81 Aker Brygge under rivningsarbeidet i 1986. Til venstre ligger Vikateatret i ruiner, til høyre står verkstedhallen hvor *Kulturen lever!* ble arrangert i 1983 og hvor Black Box teater hadde åpnet november 1986. Bilde fra Byhistorisk Samling ved Oslo Museum. Eier: Oslo Museum. Foto: Henrik Ørsted

s. 82 Aker Brygges fasade mot vannet slik det så ut i 1988. Fasaden til verkstedhallen der Black Box teater holdt til er det eneste originalbygget fra Aker Mek Verksted. Bilde fra samlingen til Arbeiderbladet ved Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Eier: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Foto: Terje Akerhaug

s. 83:1 Foto tatt i juni 1986 fra Black Box teaters «foajè». Fotografen stod omtrent ved inngangen til Store scene, vendt mot Lille scene – vi ser køen av publikum som skal inn på Lille scene. I første etasje var det butikker. Bilde fra samlingen til Arbeiderbladet ved Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Eier: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Foto: Terje Akerhaug.

s. 83:2 Aker Mekaniske Verksteds verkstedhall. Dato ukjent. Foto: Neupert, Hermann Christian/ Norsk Teknisk Museum

Da Black Box teater ble sendt på flyttefot i 2003, var kulturfesten på Aker Brygge definitivt over. Et tilbakeblikk på kulturlivet på Aker Brygge 1983–2003.

VISJONER

OM AKER BRYGGES KULTURLIV PÅ 80-TALLET

P

å åpningen av Black Box teater i 1985 sa Eugenio Barba: «Black Box teater kan sammenlignes med et flys black box. Alt blir registrert i disse vegger og gulv, med tiden vil vi se hva dette teatret har vitnet.» – Når så disse vegger og gulv blir revet og sprengt i filler, hva skjer da med minnene og kunnskapen om det som skjedde og ble skapt der? Hva skjedde på Aker Brygge på 1980-tallet? Det finnes lite med skriftlige kilder om kunstmiljøet på Aker Brygge på den tiden. Vi har snakket med flere tidsvitner, og det er disse som har formet historien som her fortelles.

Akers Mekaniske Verksted la ned driften på Aker Brygge i 1982. Mange, også Aker Eiendom som kjøpte og bygget ut området, så potensialet for en kulturell storstue i Akers Mek. Verksteds tidligere industrilokaler. Det avsperrede verftsområdet til Akers Mek. ble åpnet for publikum i 1983, og kunstnerne var raske med å flytte inn. De gamle verkstedhallene og kontorlokalene var perfekt for kunstnere fra alle sjangre. Her var det atelierer, teatre, festivaler, konserter og utstillinger.

Inoen år på 1980-tallet var det et blomstrende og mangfoldig kunstnerdrevet kulturliv i de gamle industrilokalene.

Kulturen lever!

Tidlig i 1983 vedtok Norges Kunstnerråd å arrangere en stor mønstring, en kulturpolitisk aksjon som skulle vare i en uke, 17.-23. september 1983. Bakgrunnen for dette var store kutt i kulturbudsjettet for 1983, at regjering ikke tilbakeførte kassettavgiftsmidlene til kunstnerne slik de hadde lovet, og at det var meldt om ytterligere nedskjæringer i budsjettet for 1984. Dette var under Willoch-regjeringen og Langslet var kulturminister. Høyre-politikernes uttalelser om kulturen var klare: «kulturen fikk nok i sytti-åra, nå får den bevise sin egen berettigelse og livskraft.» Noe av det Kunstnerrådet ønsket å oppnå med mønstringen var å vise mangfoldet og kvaliteten på norsk kunst, samt at den skulle være så omfattende at politikerne ikke kunne overse den. Mønstringen skulle også være en dokumentasjon på kunstens berettigede plass i samfunnet og nasjonaløkonomien, og en aksjon mot utarming og pengemangel i kulturlivet.

Det ble sagt om *Kulturen lever!* at det var Norges største kulturmønstring gjennom

tidene. Samtlige kunstnerorganisasjoner tilsluttet Kunstnerrådet stilte opp og 1000 frivillige kunstnere mobiliserte i dugnaden. Leder for Aksjonsgruppa var Åse Kleveland, og hun jobbet tett med Mette Newth (daglig leder i Kunstnerrådet). Kleveland hadde tidligere deltatt på et lukket politisk møte i den nedlagte Verkstedhallen, og dette lokalet hadde satt spor. Hun foreslo Verkstedhallen som arena for *Kulturen lever!* – og Aker Eiendom endte med å låne den bort gratis til Kunstnerrådet. Dette var den samme verkstedhallen hvor Black Box teater og Teaterhøgskolen to år senere fikk sine lokaler.

«Det kan bli en slags generalprøve på hva disse lokalene kan brukes til. Det er mange idéer ute og går, og vi har fått flere henvendelser om bruk av verkstedhallen til kulturelle formål, men ingenting er avgjort ennå.» uttalte Ian Miller, direktør for Akergruppen, i et oppslag om *Kulturen lever!* i VG 22. juni 1983. Han hadde allerede på denne tiden visjoner om et annerledes møtested der også kulturen skulle få godt med plass.

Verkstedhallen på 4000 kvadratmeter skulle altså omformes til en kulturell arena. Det bøy på mange utfordringer. Akustikken var enorm, og det var et stort behov for en visuell utforming av dette enorme industri-lokalet. Oppdraget var å omgjøre disse

originale industrilokalene til en arena som skulle fungere for både konserter, danse- og teaterforestillinger og utstillinger. Arkitekt Yngve Derlick skisserte planer for rommet og den kjente teaterscenografen Guy Krohg var ansvarlig for den visuelle utformingen av verkstedhallen. Akustikkproblemene ble løst ved å henge gule glavamatter opp i taket, og under disse hang enorme malerier av kunstnergruppen Lambretta, malt på byggepresenninger. Containere ble brukt som klosser for å dele og bygge opp rommet og inne i containerne ble bilder fra Nasjonalmuseet vist og oppbevart trygt. Verkstedhallen ble omformet til et lokale med en hovedgate med torg, restaurant og to scener – omkranset av utstillinger av billedkunst, foto, kunsthåndverk, arkitektur, scenografi, videokunst og litteratur.

Kulturen lever! åpnet 17. september 1983 og publikum ankom gjennom et hull i den høye muren som gjerdet inn det gamle industriområdet. Denne ankomsten gjennom hullet i muren ble stående som et symbol på at murene måtte rives for at folket skulle få tilgang til havneområdet. Endelig fikk Oslos befolkning tilgang til sjøen, i byen! Uka åpnet med en spektakulær forestilling, og hver dag hadde en kunststart i sentrum; teaterets dag, musikkens dag, ballettens dag,

filmens dag osv. Fra tre scener ble det spilt utøvende kunst av alle sjangre – kor, orkestre, ballett, teater, lyrikkopplesning, jazz, rock og visesang. Det var program for både barn og voksne, med en egen scene for barneforestillinger i bygget på baksiden av verkstedhallen. Den utøvende kunsten ble slik presentert mot en bakgrunn av «alle» kunstarter – visuell kunst, arkitektur, foto, kunsthåndverk, scenografi, skulptur, billedkunst, tekstil, videokunst osv. I løpet av uka var det 25 000 mennesker innom mønstringen, noe som bekreftet ambisjonene til Kunstnerrådets aksjonsgruppe. *Kulturen lever!* ble i den sammenheng både god og gratis reklame for området som skulle bli Aker Brygge.

Av scenekunstnerne som inngikk i programmet var bl.a.: Teater Beljash, Kloven Jaggi, Kjetil Skøien, Kurt Johannessen, Espen Skjønberg, Petrusjka Teater, Anne Cath. Vestly, Dansegruppen Huldra. Det ble også stilt ut scenografi- og kostymeelementer fra Nationaltheatrets produksjon *Lysis-trata* (1981) og Den Norske Operas produksjon *Trylleflyten* (1983).

Utviklingen av Aker Eiendoms Aker Brygge
Etter *Kulturen lever!* opprettet Aker Eiendom en prosjektgruppe som skulle undersøke mulighetene for hvordan det gamle havne-

området kunne konverteres til et annerledes møtested hvor kunst og kultur skulle få god plass. Åse Kleveland var en av dem som ble bedt om å være med i prosjektgruppen. Hva skulle Aker Brygge bli, og hvordan skulle det utformes? Engasjementet og visjonene var store, også fra eiernes side. Prosjektgruppen ble sendt på researchturer til andre byer hvor de hadde erfaring med å konvertere havneområder til sosiale møteplasser hvor kunst og kultur inngikk som en naturlig del av helheten. Men hvordan utviklet dette seg egentlig? Kunstnerrådet opplevde at dette utviklet seg til å bli en betraktelig mindre satsing enn forespeilet, de presset på for å holde de store visjonene oppe.

På denne tiden var Norge inne i det vi kaller jappetiden (ca. 1983–november 1987). Og Aker Eiendoms prosjekt på Aker Brygge ble av mange betraktet som et direkte resultat av denne tiden. De opplevde mye kritikk fra pressen, og det var vanskelig å selge leiligheter i begynnelsen. I 1984 begynte oljeprisene å falle og de fortsatte å falle helt frem til det store krakket i november 1987. Aker Eiendom måtte kutte i budsjettene, og visjonene begynte å ryke for utbyggingen av Aker Brygge.

Aker Eiendom hadde tidlig gitt inntrykk av store visjoner om et annerledes

møtested der også den smaleste kulturen skulle bli prioritert og få plass. Det er mulig at disse visjonene var reelle, men når det virkelig gjaldt var det ikke nok engasjement for kultur fra eiernes side. Til syvende og sist ble det ikke lagt opp til at kulturen skulle leve på Aker Brygge – i hvert fall ikke med Akergruppens hjelp. Riktignok opprettet de det private showteatret Bryggeteatret (1989–1998) men de andre kulturaktivitetene på brygga var kunstnerdrevne tiltak betalt av enten Oslo kommune eller kunstnerne selv.

Vikateatret

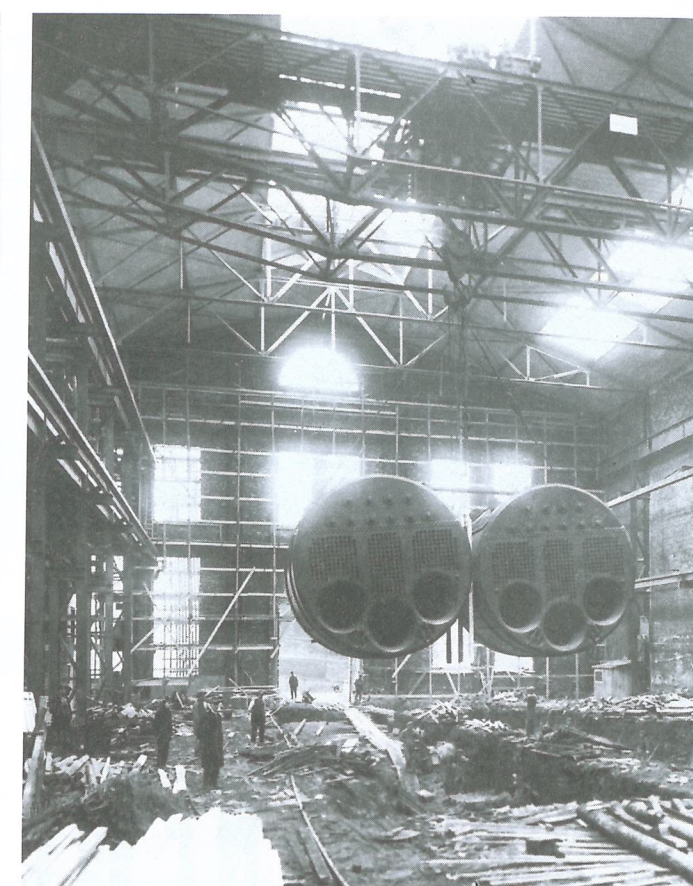
Litt lenger ute på området, mot Tjuvholmen (innerst på Tingvallakaia) lå det gamle dieselverkstedet til Akers Mek., og hit flyttet Vikateatret inn i 1984. De fikk bruke lokalene under den forutsetning at det kunne bli revet på kort varsel. Jo Skjønberg som ledet Vikateatret, var initiativtaker og primus motor sammen med Kyrre Haugen Bakke. Vikateatret, som hadde startet opp året før, var et privatteater og en utleiescene, og i tillegg til å produsere egne teaterforestillinger så ønsket de å være et kulturhus i bred forstand. Her ble det arrangert konserter, opplesninger, NRK lørdagsunderholdning, frie grupper spilte i deres lokaler, den første

Dramatikkfestivalen (november 1985) fant sted der, det var ett av spillestedene til Oslo Internasjonale Poesifestival i 1985 og -86, det var et av spillestedene til Oslo Internasjonale Teaterfestival i 1984 og i 1985 foregikk all aktivitet under festivalen på Vikateatret.

Vikateatret mottok ingen offentlig støtte, men de hadde en restaurant som sørget for stedets inntekter. I etasjene over salen var det kontorer og atelierer, og et treningsstudio. Det var med andre ord et stort og levende miljø rundt Vikateatret hvor kunstnere fra forskjellige sjangre samlet seg.

Men, i april 1986 måtte de ut av bygningen, og den ble sprengt i filler høsten 1986 for å gi plass til Aker Brygge slik vi kjenner den i dag. Da Jo Skjønberg forstod hvilken vei det bar med bygningen fikk han ideen til et stasjonært kulturskip på Aker Brygge. Aker Eiendom ga ham kaiplass og han kjøpte båten «Malmöhus» fra Svenska järnvägar. Den ble seilt til Fredrikstad hvor den skulle bygges om. Men, oljeprisene raste og 19. oktober 1987 kom børskrakket, noe som satte en effektiv stopper for flere av Aker Eiendoms planlagte investeringer på Aker Brygge. Selskapet tapte penger på alle kanter og måtte trekke seg fra avtalen med Skjønberg. Og båten? – den endte som spiker i Spania.

«Aker Eiendoms visjoner om et møtested der også den smaleste kulturen skulle få plass var atter en gang gått i glemmeboka.»

Black Box teater

Samtidig med mønstringen *Kulturen lever!* og all aktiviteten på Vikateatret arbeidet Teatersentrum (i dag: Danse- og teatersentrum) med mulighetene for å bygge en scene for de frie scenekunstgruppene i den store verkstedhallen hvor *Kulturen lever!* hadde blitt arrangert. De fikk i gang dialogen med Oslo kommune allerede i 1982, og kommunen sa seg villig til å finansiere byggingen av Black Box teater og Teaterhøgskolen i samme bygning. Inger Buresund var leder for Teatersentrum på den tiden og et par år før scenen åpnet opprettet Teatersentrum selskapet Black Box teater AS, eid av Teatersentrum, og med Buresund som styreleder.

Bygningens skall ble beholdt slik det var originalt fra verftets tid, inni ble alt bygget nytt og moderne. Lokalene som ble Black Box teater hadde en grunnflate på 1500 kvadratmeter, fordelt på to scener og en liten resepsjon. Teatret ble ferdigstilt i oktober 1985 og 4. november 1985 åpnet det. Dette var et halvt år før noe annet åpnet på Aker Brygge, resten av området var fremdeles preget av å være byggeplass under kummerlige forhold.

Teatret ble startet med en administrativ leder (Helge Fløtten), en teknisk sjef og en ringperm. Raskt ble det klart at det var umulig å drive et teater med kun to ansatte.

Teatret måtte tenke kreativt og fikk inn ressurser på ulike måter. Flere folk kom inn ved hjelp av arbeidsavklaringsmidler (som da het: Kajamidler). En teknisk stab ble lært opp. Problemet for teatret var at når de var ferdig utdannet hos dem fikk de ofte jobb på andre teatre. Altfor ofte opplevde teatret kompetanseflukt fra teknikerne de hadde lært opp.

Black Box teater var tenkt som et demokratisk kunstnerdrevet teater. Alle som hadde lyst, kunne spille der mot en beskjeden leiesum. Etter noen år satte Oslo kommune imidlertid ned foten og krevde at produksjonene som ble spilt på teatret skulle kvalitetssikres. Alternativet var å miste støtten fra kommunen. Dette endte i en strukturell endring hvor en kunstnerisk leder ble ansatt fra 1991. Inger Buresund ble ansatt i denne stillingen, og siden da har Black Box teater utviklet seg til et programmerende teater med en kunstnerisk leder med en estetisk profil.

I 1996 solgte Aker Eiendom området til Linstow. De nye eierne fornyet ikke kontrakten med Black Box og teatret ble sendt på flyttfot i 2003. Aker Eiendoms visjoner om et annerledes møtested der også den smaleste kulturen skulle få plass var atter en gang gått i glemmeboka. I den gamle verkstedhallen på Aker Brygge ble teatret og

Teaterhøgskolen erstattet av enda mer kjøpesenter. Bryggas kulturelle hjerte skulle bli H&M og andre butikker. Kulturfesten på Aker Brygge var definitivt over.

Akers Mek. i scenekunsten

I etterkant av Aker Brygges kulturelle glanstid, ble det, så vidt vi vet, produsert 3 teaterforestillinger som på forskjellige måter brukte Akers Mek. Verksted som utgangspunkt: *Smia* (1986), *Et mellomspill* (1987) og *Diafragma* (1992) – alle tre vist på Black Box teater. *Et Mellomspill* av Kjetil Skøien var inspirert av forandringene som foregikk på Akers. Mek i 1986. Rekvisitter og scenografien var objekter Skøien hadde funnet i de gamle industrilokalene (hvor han i flere år hadde atelier). Også hans produksjon *Diafragma* var sterkt inspirert av Akers Mek. Verket tok utgangspunkt i vitenskapelige illustrasjoner av maskiner og teknologi som han fant i lokalene der han hadde atelier. Fotografier av disse illustrasjonene, av maskindeler og elektroniske installasjoner var en sentral del av det visuelle uttrykket i *Diafragma*, og ble benyttet symbolsk for å vise mennesker i ambivalens i forhold til maskinenes verden.

Smia var et bestillingsverk fra prosjektgruppa Aker Brygge 86/87, en kunst-

nergruppe som bl.a. hadde som mål å feire kulturens innvalg på området uten å glemme Akers stolte fortid og Vikas dramatiske historie. *Smia* var et musikkteater basert på et nyskrevet teaterdikt av Erling Kittelsen som handlet om overgangen fra en tidsepoke til en annen, om en verden man forlot fordi den ikke var levedyktig lenger, og hvilke verdier som går tapt i en slik prosess og hva man tar med seg videre. Handlingen foregår i en smie som ingen lenger har bruk for. Smeden og hans hjelpere søker nye holdepunkt for eksistensen og smir fremtidsdrømmer. Mette Brantzeg stod for regien, komponist var Eivind One Pedersen og kunstnergruppen Lambretta stod for scenografien. Lambretta hadde kjennskap til verftsindustrien og de skjønne hvilken verden man forlot. De hadde, som vi husker, noen år tidligere vært med i utsmykningen av verkstedhallen under mønstringen *Kulturen lever!* Lambrettas scenografi i *Smia* bestod hovedsakelig av presset metall, som i ett bilopp huggeri. Det var skrap omdannet til scenografi. Musikken var nykomponert og brukte blant annet metalllyden fra scenografien.

Smia var på mange måter et allkunstverk, og kan også derfor fungere som en fin metafor for den tverrkunstneriske tilnærmingen utbyggerne i utgangspunktet

hadde til området. Det var en visjon om at alle kunstuttrykk skulle få plass, og det var en visjon om å ta vare på noe fra den gamle tidsepoken med Akers Mekaniske Verksted når de skulle modernisere og tilgjengeliggjøre området for Oslos befolkning. Det var mange fremtidsdrømmer knyttet til dette gamle industriområdet. Noen vil si at kapitalen vant, og det er vel også ganske riktig – selv om det også var kapitalens tap, under jappetiden som endte i det store krakket i november 1987, som gjorde at kulturen på Aker Brygge for alvor begynte å blø.

Artikkelen er utarbeidet av Elisabeth Leinslie som en del av arbeidet med Sceneweb – nasjonalt scenekunstarkiv.

Hovedkilder

- 1 Samtaler med Ivar Nicolay Bakke, Mette Brantzeg, Inger Buresund, Åse Kleveland, Annalisa Dal Pra, Jo Skjønberg, Kjetil Skøien.
- 2 Åse Klevelands privatarkiv.
- 3 Braathen, Louise: *Lambretta – brytninger i tiden. Norsk avantgarde og installasjonskunst i 1980-årene*. Masteroppgave i kunsthistorie ved Universitetet i Bergen, våren 2011.
- 4 Spillerom nr.2 1985.

Tusen takk til alle for lån av foto.